

דף נג

'אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן מי כאן'. רש"י מפרש שעל השכינה היה אומר. ונראה עוד לפרש כפשוטו: כשבני ישראל במקדש ישנה השראת שכינה, ובשמחת בית המקדש ראו ישראל שהם הם הכלים המיוחדים להשרות שכינה במקדש, ורק על ידם – הכל כאן. וזו היתה עיקר השמחה (עפ"י שפת אמת סוכות תרס"ב).

– אם 'אני' כאן, כלומר כאשר האדם נמצא במעלתו, שהוא דבק באהבת ה', 'אני' מתפרש כמה פעמים כהוראה על מעלת המדבר, כמו 'אני פרעה ומבלעדיך לא ירים איש...'. באופן זה רשאי הוא לרקד ולשמח כאן בבית המקדש ואין בכך קלות ראש, שאז השכינה גם היא עמו כאן. לא כן מי שאינו דבק באהבת ה' והוא רוקד בבית המקדש, אינו אלא דוחק רגלי השכינה, וזהו 'מי כאן' – גם השכינה מסתלקת מכאן [וזהו פירושו הירושלמי שהביאו בתוס'] (חדושי הנצי"ב).

[כן היא מדת נשיאי ישראל משבט יהודה, מדת המלכות דלית לה מגרמה כלום, להפוך את האני' לאין', לבטלו לאני' העליון, וכדוד המלך ע"ה שלבו חלל בקרבו. וכשאמר הלל 'אם אני כאן' הכוונה לשכינה כפרש"י, שהרי היה בעצמו מרכבה לשכינה. וכן מצינו בהרבה מקומות שרבי יהודה הנשיא, מצאצאי הלל, היה דרכו לומר 'אומר אני' ולא נמצא כן בשאר חכמים (ע' במצוין בספר בית האוצר לג, ובמובא בב"ב קכד). וידוע כי שניהם נצטיינו במדת ענוה ושפלות [ע' שבת לא. ושם קנב. וברש"י וכתובות סז: על הלל. וכן אמרו בתוספתא סוף סוטה שהספידוהו הוי חסיד הוי עניו. וכן אמרו שם משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. וכן בסוף הוריות ובסנהדרין לו. וברש"י] – כי ביטלו את האני' לאני' העליון [ובזה יש לרמוז מה שאמרו בסוף סוטה, 'לא תתני ענוה דאיכא אנא', היינו מדה זו]. ובספר בית יעקב (ויגש א) מובא על תכונת שבט יהודה 'שאף במקום שנדמה שאומרים 'לי דבר' וחושבים לעצמם כה ואון... אמנם השי"ת היודע ועד יברר אותם שהם מצדם לא אמרו על עצמם 'אני' אך אמרו 'אני הוא' ממאמר השכינה שמדברת מתוך גרונם...']

ע"ע: צוואת הריב"ש דפים ז יב; מחשבות חרוץ עמ' 47; מכתב מאליהו ח"ד עמ' 286; בן יהודע.

'על דאטפת אטפוך ומטיפיך יטופוך'. יש לשאול, הלא כיון שידע בו שהיה רוצח (כמו שכתב רש"י), הרי שרוצחיו כדין הרגוהו ומדוע ייענשו במיתה? ותירץ רבנו יונה (באבות ב,ו): כיון שלא יצא עליו פסק דין המחייבו מיתה, כל ההורגו נחשב רוצח וחייב מיתה. ובעלי המוסר מפרשים: אף על פי שבדין היה להורגו, אך הואיל וההורגו לא הרגו לשם שמים אלא לשם רציחה ממש, הרי עוון שפכות דמים בידיו. [ובזה מפרשים מדוע יהוא נתבע על הריגת בית אחאב (בהושע א,ד), והלא נצטוה על כך על פי נביא (במלכים-ב ט,ו) ובדין הרגם? – אך כיון שעונש בית אחאב היה משום חטא עבודה זרה, ויהוא ובניו גם הם עבדו ע"ז לאחר הריגת בית אחאב, לכן נחשב להם ששפכו דם נקי' (כמו שפרש רש"י שם) – כי זה מוכיח שהרגוהו לשם רציחה] (מתוך 'הערות במסכת סוכה').

'הנהו תרי כושאי...'. פירש מהרש"א: שלמה היה סבור שמלאך המות עצוב מפני שלא רצה ליטול נשמתם ועל כן שלחם ללוז להצילם, אבל אילו היה יודע שמלאך המות עצוב מפני שאינו יכול ליטול נשמתם, ודאי לא היה שולחם ללוז, אדרבה היה מעכבם במקומם.

הנה הורונו חז"ל בזה דוגמא מאלפת כיצד השתדלות מרובה מן הצורך יכולה לפעול את ההיפך המוחלט מכוונת המשתדל. דוקא ההתאמצות היתרה להצילם היא שגרמה למותם (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, ל תשל"ב).

'כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו... כמו שנאמר במדרש על משה רבינו ע"ה שכל ארבעים יום שהיה בשמים לא היה יכול לישן, כי ידע שיכול לקבל השגות והארות לאין שיעור בכל שעה ושעה. וכן הדבר בחג הסוכות; עיקר הארת השנה תלויה בשבעה ימים אלו [שעל כן כתוב שבעת ימים בשנה על ימי חג הסוכות, ולא נאמר כן על שאר הרגלים]. והכלי לקבל הארות אלו הוא השמחה (שפת אמת סוכות תרל"ד. וע"ע מכתב מאלוהו ח"א עמ' 268)

'שעה ראשונה תמיד של שחר, משם לתפלה, משם לקרבן מוסף, משם לתפלת המוספין... משם לתפלת המנחה משם לתמיד של בין הערבים'. שינה הסדר במנחה להקדים התפילה לקרבן, שלא כשאר הקרבנות, (ורע"ק"א ציין לתשובת רשב"ץ שגרס אחרת) – אולי מפני שבחול המועד שהקריבו הרבה נדרים ונדבות, אחרו את הקרבת תמיד של בין הערבים כדי להשלים כל הקרבנות כולם מקודם [ואף על פי ששינונו (בפסחים נח). שתמיד קרב בכל יום בתשעה ומחצה משום נדרים ונדבות – אפשר שבחג שהיו שם כל ישראל והקרבנות מרובים אחרו יותר] (עפ"י משיב צדק ס, ע"ע"ש). עוד יתכן שעשו כן בימי החג, לקרב שמחת בית השואבה לניסוך קרבן תמיד של בין הערבים (שפת אמת). וע"ע מהרש"א; הערות במסכת סוכה.

'מי איכא דידע אי שרי למכתב שם אחספא ונשדיה בתהומא' – ואין זה נחשב גרם מחיקה אלא מחיקה בידיים היא, כי הוא יימחק ודאי ברבות הזמן שיהא מונח שם (ע' בשו"ת אבני נזר י"ד שע. וכן משמע ברשב"א ובמאירי שבת קכ: וכן פירש בשו"ת דובב מישרים ח"א צט קיד. וע"ע יד דוד והערות במסכת סוכה; קסת הסופר יא, א; שו"ת מהר"ם שיק או"ח קטז. ואולם אין הדבר מוסכם, ע' טוב-טעם-ודעת (קמא סוסי"י רלט) ובמובא ביוסף-דעת שבת (שם).

– יש לשאול, כיון שהיה העולם בסכנת שטפון מה מקום יש להסתפק בדבר והלא פיקוח נפש דוחה כל התורה? ובערוך-לגר צדד לומר, כשם שמצינו שבמקום חילול השם כגון בזמן הגזרה, צריך למסור הנפש אפילו על 'ערקתא דמסאני', כך בענין איסור מחיקת השם יש בדבר משום חילול השם. וצריך עיון בהשוואה זו שאין דומה מצב של גזירה וסכנה לעקירת התורה, לאיסור פרטי של מחיקה. והיה אפשר לתרץ שהספק היה שמא במחיקת השם יש סרך איסור עבודה זרה, וכאביזרייהו דע"ז שיהרג ואל יעבור (עפ"י 'הערות במסכת סוטה'; 'במחיצת רבנו' עמ' רכג – בשם הגר"י קמינצקי זצ"ל). והסיקו שמותר הדבר לפיקוח נפש. וכן פסק בשו"ת שער אפרים (צ) אודות לקיחת קלף מספר תורה לצורך ריפוי חולה שיש בו סכנה.

ועדיין יש להקשות מדברי רש"י שדוד ידע ההלכה אלא שלא רצה להורות הלכה בפני רבו – וכי במקום פיקוח נפש אין מורים בפני רבו? ונראה שאין כוונת הגמרא לסכנת חורבן אלא שלא יהא העולם נוהג כהרגלו (עפ"י הערות במסכת סוכה).

(ע"ב) 'מלמד שהיו פורעין עצמן...'. הוצגו דברים אלו בתלמוד להצדיק דינו של הקב"ה בחורבן ביתו (ריעב"ץ).

'אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום'. נחלקו ראשונים האם הכוונה בנפיחה אחת, ללא הפסק נשימה באמצע (ריצ"ג רמב"ן וריטב"א). [יש אומרים שלדעה זו התרועה יוצאת מתוך התקיעה ממש, בכח אחד. וי"א שמפסיק מעט], או שלא יפסיק יותר מכדי נשימה, אבל כדי נשימה מפסיק (רש"י ותוס'). ונוגע הדבר לדידן בתקיעות שבראש השנה, לענין הפסק שבין השברים לתרועה שבסדר תשר"ת, שלדעת הכל יחידה אחת הן. (ע' בראשונים כאן ובערכין י; שו"ת הריב"ש לט; תשב"ץ ח"ג רט; תרומת הדשן; שו"ע או"ח תקצ; חזו"א קלו; אבני נזר או"ח תמג תמד; חדושי הנצי"ב). וכתבו הפוסקים שנכון לצאת ידי כל הדעות ותקיעות דמיושב יהיו בנשימה אחת [= בכח אחד (חזו"א). והמשנ"ב כתב בהפסק מה, פחות מכדי נשימה], ותקיעות דמעומד בהפסק [להמשנ"ב – בהפסק נשימה. ולחזו"א – בהפסק ב' כחות פחות מכדי נשימה] (ע"ע בהרחבה בשו"ת אבני נזר או"ח תמג תמד; חדושי הנצי"ב סוכה ג; חדושים ובאורים כאן; ספר זכרון תרועה על הל' שופר). ושמעתי ממור"ר הגרמ"מ פרבשטין שליט"א שודאי אין צריך להפסיק בנשימה ממש אלא בשיעור כדי נשימה. ובשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א שמעתי להצריך נשימה ממש.

'ככתבם וכלשונם'

מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע (לשון הרמב"ם לולב חיד).

'והוי יודע שכל השמחה היתירה היתה בהלל ולהודות לה' על הטובה שעשה לישראל להשרות שכנתו בתוכנו, וגם כנגד העולם הבא הניתן לצדיקים, ולפיכך לא היה אלא על ידי גדולים וחסידים, שלא יראה בקלות ראש וכשמחת בחורים. וזהו ששנינו חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין...' (ריטב"א).

רוב מידותינו התגבשו בילדותנו. כאשר השכל מתבגר באדם (בערך בגיל שלש עשרה) הוא מוצא לפניו תכונות ומדות מגובשות (אשר על כן נקרא בקהלת ילד מסכן וחכם, שהוא הצעיר שבכחותינו). הרוצה לדעת עצמו אל נכון מוכרח הוא לדעת ילדותו. המרענן בזכרונו משחקיו ודמיונותיו הראשונים, התחלותיו במחשבה ובהתמצאות בעולם, פחדיו ואהבותיו בשנות חייו הראשונות, מקבל בזה לידיו את המפתח העיקרי לידיעת עצמו. הוא גם יווכח לדעת עד כמה רשמי ילדותו מהזים גורמים רציניים בחיי נפשו עד היום הזה, ועל ידי זה לא רק ידע אלא גם יבין את עצמו.

סוכה ג. יש מהן אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו – אלו חסידים ואנשי מעשה. ויש מהן אומרים אשר זקנותנו שכפרה את ילדותנו – אלו בעלי תשובה. נפלא: הנקודה המרכזית בשמחת בית השואבה היתה הבחינה והשיקול בין תקופות החיים, הילדות והזקנה. שמחה על הילדות אם 'לא ביישה', והכרה ללא בוש בילדות כשהיתה טעונה 'כפרה'. רק שכחה והתעלמות אל תהא, כי השוכח ילדותו – כיצד ידע ויבין עצמו!...

(מתוך עלי שור ח"א עמ' קנט)

'... מה יאמר כ"ק שליט"א בהא דפרק החליל חסידים ואנשי מעשה אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו, בעלי תשובה אומרים אשרי זקנותנו שכיפרה את ילדותנו – הנה שחסידי הללו ידעו מעלתם ומדריגתם, ולדברי כ"ק שליט"א אין לך חטא יותר מאלה... אמנם אין הידיעה מכל אלה סותרת הענוה ושברון לב כלל, ומשה רבינו ע"ה ידע מכל מה שעשה נסים ונפלאות וקיבל תורה מלהבות אש וכתב בעצמו בהתורה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, והתורה העידה עליו והאיש משה עניו מאד. ובאבות דרבי נתן (כד) מוכי שחין היו בירושלים ונפשו של משה היתה שפלה מהם, כי מפני עוצם ביטולו לא קיבל מכל אלה שום התנשאות. וכן כל איש לפי ערכו. ורב יוסף אמר (פסחים סח:) אי לאו האי יומא דקגרים כמה יוסף איכא בשוקא, ואמר (סוף סוטה) לא תיתני ענוה דאיכא אנא. ודברים אלו צריכין יגיעה רבה להבינם על בוריים. והשבועה שמשביעין אותו וכו' אפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק היה בעיניך כרשע – כבר פירשה הרב זצלה"ה בספר התניא, והוא ספר מצוי ואין מהצורך להעתיק דבריו. ואם אמנם מדרגות מדרגות יש, יש צדיק שידוע מדרגתו וכו' ואין להאריך בדברים כאלו' (מתוך שו"ת אבני נזר י"ד תנו, יא-יב ונכפל בחו"מ צה).

'... אבל התפלות, בפירוש אמרינן בגמרא שהיו מתפללין בזמן הבית, ממה שאמרו בגמרא סוכה אמר רבי יהושע כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו, כיצד שעה ראשונה תמיד של שחר, משם לתפלת השחר... משם לתפלת המוספין... משם לתפלת המנחה... והרי זה מפורש שאף על פי שהיו מקריבין תמידין ותפילות כנגד תמידין תקנום עם כל זאת היו מתפללין – כן נראה מתלמוד שלנו, אף על פי שבירושלמי (סוכה ה,ב) מצאתי שהביאו ברייתא זו ולא הזכירו בו שום תפלה אלא תמידין ומוספין, כבר פירוש הר"מ ז"ל (בהלכות תפלה פ"א) שנוסח התפלה אנשי כנסת הגדולה תקנו אותו, אעפ"י שלדעתו ז"ל התפלה היא מן התורה אבל הנוסח אינו מהתורה וכל אחד היה מתפלל לפי דעתו וכפי הצריך לו, ובלא ספק שאין נוסח התפלה שאנו מתפללין היום כנוסח שהיו מתפללין בפני הבית, שאנו מתפללין שתחזור מלכות בית דוד למקומה ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו ושיתקבצו נפוצותינו, והם היו מתפללין שתתקיים מלכות בית דוד ואל יחרב בית המקדש ושלא יגלו ישראל מארצם...! (מתוך תשב"ץ ח"ב קסא)

'בשעה שכרה דוד שיתין (יסודות לעבודה...) קפא תהומא בעי למישטפי לעלמא. עי' רש"י (במכות יא) בשם הירושלמי שמצא שם חרס שהגביה קולו ואמר אל תעלני מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה... ולא שמע דוד לדבריו ונטלו. פירוש, שמשעה שניתנה תורה שם הקב"ה מחיצה והבדלה גמורה להתגשמות ולחכמתה (שעל זה מרמז מצולת התהום). ואף שלשם עבודה עשה דוד, וגם כי הנסכים – המים של קדושה – בירידתן בשיתין לתהום יש בזה תיקון להתגשמות של תהום, ולכך רצה דוד להעמיקן עד כמה שאפשר, מכל מקום בעי למישטפי עלמא... כתב שם אחספא ושדי אתהומא נחת וקם אדוכתיה – לא היה עצה אחרת אלא להכניס שמא קדישא – רוחניות רבה – להעמידו, וגם השם שהכניס נמחק, כי אפילו השגות גדולות ורמות המעמידות להתגשמות של התהום, מתשטשות על ידו. מכאן עד כמה גדלה סכנת היורד להתגשמות וחכמתה. נחית תהומא שיתסר אלפי גרמידי. כי חזי דנחית טובא אמר כמה דמידלי טפי מירטב עלמא,